

СУТНІСТЬ ЛОГІСТИЧНОГО ЛАНЦЮГА ТА ЙОГО КОНТРОЛЬ СУЧАСНИМИ АГРОХОЛДИНГАМИ

У статті наведено авторське тлумачення сутності логістичного ланцюга. Запропоновано розглядати як ланки ланцюга постачання – окремі підприємства, а логістичного ланцюга – процеси забезпечення бізнесу. Опрацьовано особливості контролю сучасними аграрними холдингами ланок виробничо-технологічного та логістичного ланцюгів.

The authorial interpretation of the logistics chain's essence is given in the article. It is proposed to examine separate enterprises as links in the supply chain and to consider the logistic chain as processes of business processes. Peculiarities of control of the links in manufacturing-technological and logistics chains for modern agrarian holding companies are processed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ефективне та раціональне логістичне забезпечення бізнесу відіграє надзвичайно важливу роль у досягненні високих економічних результатів. Логістичний ланцюг є важливою категорією та об'єктом управління в системі підприємницької логістики. Загальне керівництво таким ланцюгом і його окремими ланками має одночасно забезпечувати якісне задоволення потреб споживачів і мінімізацію логістичних витрат.

Вертикальна інтеграція сприяє контролю значної частини логістичного ланцюга і отриманню більшої частки доданої вартості в процесі виробництва продукції кінцевого споживання. Формування і стрімке поширення інтегрованих корпоративних утворень стало сьогодні особливістю розвитку аграрного сектора економіки України.

Разом з тим існуючі теоретичні підходи до визначення сутності логістичного ланцюга не можна розглядати як достатньо систематизовані та такі, що вже набули чіткої змістовної стрункості. Тому уточнення сутності логістичного ланцюга як об'єкта управління, а також виявлення особливостей та організаційно-економічних механізмів його контролю, зокрема в системі великого агробізнесу, є на сьогодні актуальною проблемою.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Логістичний ланцюг та окремі його ланки є предметом дослідження багатьох іноземних і вітчизняних науковців. Опрацювання цієї проблеми відображене у працях В. Г. Алькеми, Б. А. Анікіна, Д. Бейда, А. М. Гаджинського, Л. М. Гурч, Дж. С. Джонсона, Дж. Есінджера, А. Г. Кальченка, В. М. Кислого, Є. В. Крикавського, М. К. Купера, Дж. Ла-Лонда, Р. Р. Ларіної, М. А. Окландера, Ю. В. Пономарьової, В. І. Сергеева, В. М. Стаханова, К. М. Танькова, О. М. Тридіда, А. Харісона, Р. Б. Хендфілда, Н. І. Чухрай та ін.

Окремі ланки логістичних ланцюгів в АПК досліджували такі вчені, як О. В. Корнієцький, Т. В. Косарева, В. І. Перебийніс, І. Г. Смирнов та ін.

Поняття «логістичний ланцюг» використовується як у вітчизняній, так й іноземній літературі. Часто воно не дуже чітко розмежується із такими категоріями як «логістична система», «логістичне утворення», «ланцюг постачання», «логістичний канал» та ін. В окремих випадках деякі із цих термінів вживаються як синоніми.

Багато вчених розглядають логістичні ланцюги і канали як логістичні утворення. При цьому відмінністю логістичного утворення від логістичної системи вважається наявність усіх необхідних для функціонування і розвитку підсистем економічної системи суб'єкта господарської діяльності. Одні науковці під логістичним каналом розуміють сукупність логістичних ланцюгів, тоді як інші – розглядають логістичні канали у складі ланцюга постачання.

Основний предмет дискусії формується навколо визначення ланок логістичного ланцюга, де серед українських і російських дослідників найпоширенішою є точка зору, що цими ланками є окремі підприємства. Німецькі фахівці переважно розглядають логістичний ланцюг як шлях через процеси, а американські – взагалі частіше використовують поняття «ланцюг постачання».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відсутність чіткості та однозначності у підходах до визначення сутності логістичного ланцюга створює умови для подальшого розвитку дискусії та поглиблення досліджень цієї проблеми в логістиці.

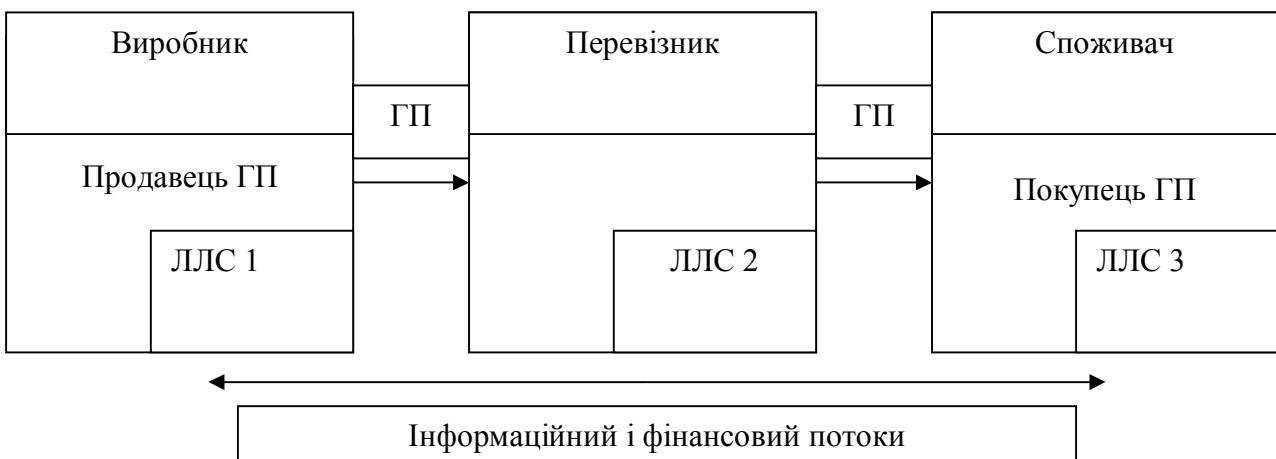
Крім того, багато питань, що відображають закономірності формування і розвитку логістики сучасних агропромислових холдингів, є на сьогодні недостатньо вивченими та опрацьованими. Зокрема, це стосується особливостей контролю ними логістичних ланцюгів та формування потужностей в системі агрологістики.

Постановка завдання. Метою статті є змістовне розмежування та уточнення сутності окремих ланцюгів у системі підприємницької діяльності та, зокрема, логістичного ланцюга. Також одним із завдань стало узагальнення особливостей та закономірностей в організації контролю логістичного ланцюга сучасними агрохолдинговими компаніями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Російський фахівець у галузі логістики В. І. Сергеев стверджує, що з позицій бізнесу логістична система – це складна організаційно завершена (структурована) економічна система, яка складається із взаємопов'язаних у єдиному процесі управління матеріальними і супутніми їм потоками елементів-ланок, сукупність яких, межі та задачі функціонування об'єднані внутрішніми цілями організації бізнесу і (або) зовнішніми цілями» [1, с.52].

Ланка логістичної системи – це економічно і (або) функціонально відокремлений об'єкт, що не підлягає подальшій декомпозиції в межах поставленого завдання аналізу чи побудови логістичної системи, яка виконує свою локальну мету, що пов'язана з певними логістичними операціями чи функціями [2, с.23].

Л. Б. Миротін та В. І. Сергеев визначають логістичний ланцюг як множину ланок логістичної системи, що лінійно впорядковані по матеріальному (фінансовому, інформаційному) потоку з метою аналізу і проектування функцій і (або) витрат [2, с.23–24] (рис. 1).

ЛЛС – ланки логістичної системи; ГП – готова продукція

Рис. 1. Приклад простого логістичного ланцюга [2, с.24]

Український учений М. А. Окландер дійшов висновку, що одна із цілей логістики підприємства забезпечується за рахунок інтеграції функціональних ланок логістики (фізичного розподілу, підтримки виробництва та постачання) та її компонентів (транспорт, запаси, склади тощо) на основі загальних витрат [3, с.159–160].

Знижувати витрати за рахунок обґрунтованого створення логістичної системи і таким чином збільшувати прибуток зазвичай буває простіше, ніж збільшувати прибуток за рахунок

зростання обсягів продажу [4, с.215–216]. Варто акцентувати увагу на тому, що справді процес виробництва (технологічні операції) та підтримка виробництва (логістичні операції) є принципово різними бізнес-процесами.

Технологічні операції – це операції, завдяки яким відбувається якісне перетворення предмету праці.

Логістичні операції – це операції, що забезпечують наявність необхідного предмету чи продукту праці в необхідній кількості, в потрібному місці, в необхідний час. Таким чином, логістичні операції – це будь-які операції, що здійснюються речовими предметами і продуктами праці у сферах виробництва і обігу за виключенням технологічних операцій з виробництва матеріальних благ.

Деякі логістичні операції, по є продовженням технологічного виробничого процесу. Ці операції змінюють споживацькі властивості товару і можуть здійснюватися як в сфері виробництва, так і в сфері обігу [5, с.77–78].

Отже, тлумачення змісту будь-яких логістичних категорій має бути пов'язане виключно із місією підприємницької логістики – логістичним забезпеченням ведення бізнесу через виконання спеціальних допоміжних операцій (операційних процесів).

З огляду на це, присутність у логістичному ланцюгу підприємства-виробника, завдяки якому відбувається якісне перетворення предмета праці (технологічні процеси), поряд із суб'єктом (-ами) логістичного забезпечення (логістичні процеси), є сумнівною.

Крім того, за своєю природою ланки є складовою ланцюга, а елементи – складовою системи. Якщо їх ототожнювати як «елементи-ланки», то тоді фактично логістичні система і ланцюг стають синонімами.

В. М. Стаханов та В. Б. Українцев вважають логістичний ланцюг впорядкованою множиною логістичних ланок, що забезпечують рух економічних потоків у відповідності з цілями господарської системи [6, с.90].

На їх думку, логістична ланка – це організаційно-економічно відособлений учасник процесу руху матеріальних і пов'язаних з ними інформаційних та фінансових потоків, що виконують одну або декілька взаємопов'язаних логістичних операцій у складі логістичного ланцюга економічного потоку. Логістична ланка є окремим випадком представлення суб'єкта логістики в логістичному ланцюгу [6, с.84–85].

Якщо суб'єкт виконує одну або декілька взаємопов'язаних логістичних операцій у складі логістичного ланцюга, то тоді логістичний ланцюг, наприклад, холдингової компанії, може мати вигляд «Постачальник-Холдинг-Споживач». Властивістю такої організації є те, що вона контролює практично всі етапи ланцюга виготовлення і доведення до споживача готової продукції. Але за цією схемою не можна побачити особливості та зв'язок логістичних і технологічних процесів, що здійснюються в холдингу. Відповідну інформацію може надати лише логістичний або технологічний ланцюг з такими ланками як бізнес-процеси або операції.

Підхід, що враховує останні аспекти при визначенні сутності логістичного ланцюга, можна зустріти в дослідженнях Б. А. Анікіна. Він вважає, що в логістичному ланцюгу, по якому проходять товарний і інформаційний потоки від постачальника до споживача, виділяються такі основні ланки: постачання матеріалів, сировини і напівфабрикатів; зберігання продукції і сировини; виробництво товарів; розподіл, включаючи відправку товарів зі складу готової продукції; споживання готової продукції [7, с.14].

Але виробництво товарів, як ланки саме логістичного ланцюга, знову ж таки є сумнівним (як і на рис. 1).

Р. Р. Ларіна стверджує, що доцільніше за окремі ланки логістичного ланцюга вважати підприємства, які оберуть участь у процесах доведення товарів, послуг та інформації до кінцевих споживачів. Відповідно логістичний ланцюг – це лінійно впорядкована множина учасників логістичного процесу, які здійснюють логістичні операції із доведення зовнішнього матеріального потоку від однієї логістичної системи до іншої за умови виробничого споживання або до кінцевого споживача за умови особистого невиробничого

споживання. Логістичні ланцюги протягують між логістичними ланками, щоб проілюструвати організаційну структуру логістичних систем [8].

Разом з тим, автор вважає, що ланцюги не можуть протягуватися між ланками, оскільки за своєю природою саме сукупність взаємопов'язаних ланок і формує логістичний ланцюг. У найпростішому випадку, коли логістична система характеризується як система з прямими зв'язками, логістичний ланцюг складається із постачальника та споживача. Але логістичне забезпечення тут присутнє несуттєво або майже відсутнє.

У цьому випадку скоріше йдеться про ланцюг постачання, аніж логістичний ланцюг. Зокрема в англо-американській літературі поняття «ланцюг постачання» зустрічається досить часто.

Ланцюг постачання призначений для того, щоб забезпечити поступове і неперервне просування товарів від постачальників постачальника до клієнтів клієнта. Ланцюг постачання – це більше, ніж маркетинговий канал. У маркетинговому каналі здійснюється постачання продукції лише від виробника до споживача.

У межах маркетингового каналу є декілька взаємопов'язаних каналів, що мають відношення до приналежності, фінансування, переговорів, просування і логістики. У ланцюгу постачання окремо розглядаються відносини із фірмами, що надають логістичні послуги [9, с.66]. Отже, ланцюг постачання не пов'язується виключно з логістичною складовою.

На думку автора, все це свідчить про те, що ланки логістичного ланцюга мають розглядатися не як підприємства різної спеціалізації (виробничої, логістичної, торгівельної тощо), а все ж таки, як конкретні процеси, що відображають сутність і особливості ланцюгового логістичного забезпечення підприємницької діяльності. У значній мірі цьому відповідає тлумачення логістичного ланцюга, яке поширене в Німеччині, і увійшло там до одного із національних стандартів. Логістичний ланцюг – це шлях від постачальників до клієнтів через процес [10].

Грунтуючись на вищевикладеному, було опрацьовано авторське уточнення та визначення сутності таких категорій, як ланцюг постачання, ланцюг створення вартості (цінності), виробничо-технологічний ланцюг і логістичний ланцюг, що доповнено їх графічною інтерпретацією.

Ланцюг постачання – це поступове просування товарів у межах окремого матеріального потоку від первинного постачальника до кінцевого споживача. При цьому в такому ланцюгу можна виділити постачальників та клієнтів різних порядків (наприклад, клієнт № 1 є постачальником товару для клієнта № 2, а постачальник № 2 є клієнтом № 1 і т. ін.) (рис. 2).

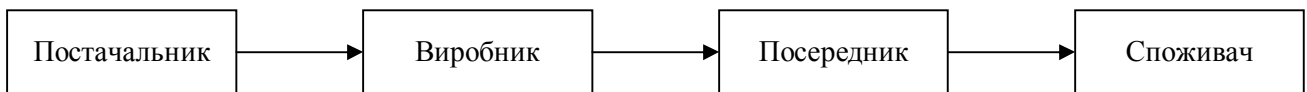

Рис. 2. Принципова схема ланцюга постачання [9, с.66]

Ланцюг створення вартості (цінності) – це поступове кумулятивне формування вартості (цінності) продукції, роботи чи послуги внаслідок послідовного та паралельного здійснення основних і обслуговуючих бізнес-процесів (рис. 3).

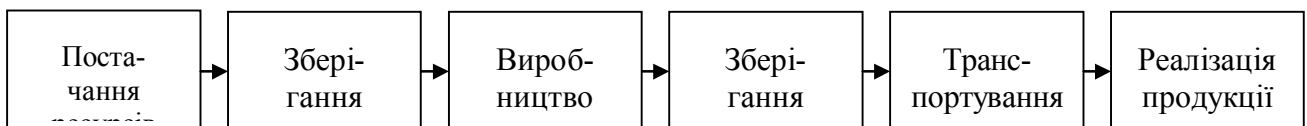

Рис. 3. Основні ланки ланцюга створення вартості (цінності) продукції [10]

Виробничо-технологічний ланцюг – це сукупність взаємопов'язаних послідовних і паралельних технологічних операцій (бізнес-процесів), які зорієнтовані на якісне перетворення предметів праці (виробництво продукції). Логістичний ланцюг – це сукупність взаємопов'язаних послідовних та паралельних операцій (бізнес-процесів) з логістичного

забезпечення процесу створення та доведення до споживача готової продукції, роботи чи послуги. Ланками логістичного ланцюга є операції або бізнес-процеси (рис. 4).

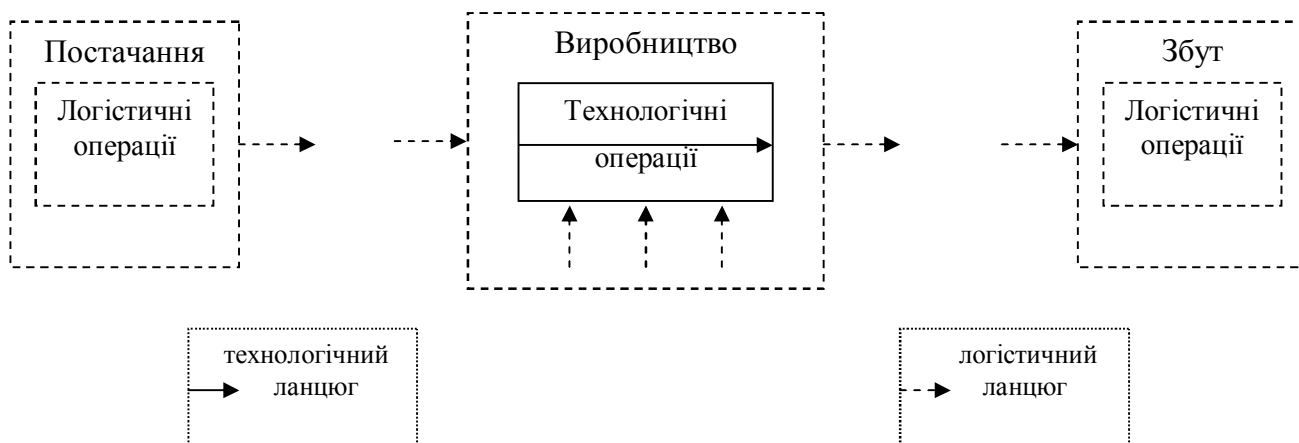

Рис. 4. Логістичний ланцюг (ланцюг логістичного забезпечення) створення та доведення до споживача готової продукції

Протягом останніх років в агробізнесі України значного поширення набули холдингові компанії. Вони здійснюють крупнотоварне сільськогосподарське виробництво та власну переробку аграрної сировини. На сучасному етапі розвитку більшості агрохолдингів України притаманні такі особливості, як активне розширення площ орендованих сільськогосподарських угідь, значні інвестиції у розбудову агрологістики, формування вертикальної інтеграції та прагнення вийти на міжнародні ринки залучення капіталу.

На сьогодні в Україні діє 27 агрохолдингів. Загальний земельний банк, що знаходиться у їх користуванні складає 3 млн. 805 тис. га, тоді як ще два роки тому він нараховував 3 млн. га [11]. У 2011 р. найбільшим орендаром сільськогосподарських угідь стала агрокомпанія «Укрлендфармінг» (рис. 5). Особливістю виробничо-технологічного ланцюга більшості агрохолдингів є наявність в ньому не лише виробництва сільськогосподарської продукції та її внутрішньої переробки, а і власного відтворення окремих ресурсів. Ресурси, які вироблені спеціалізованими підприємствами таких холдингових компаній, спрямовуються у власне аграрне виробництво сировини чи готової продукції (рис. 6).

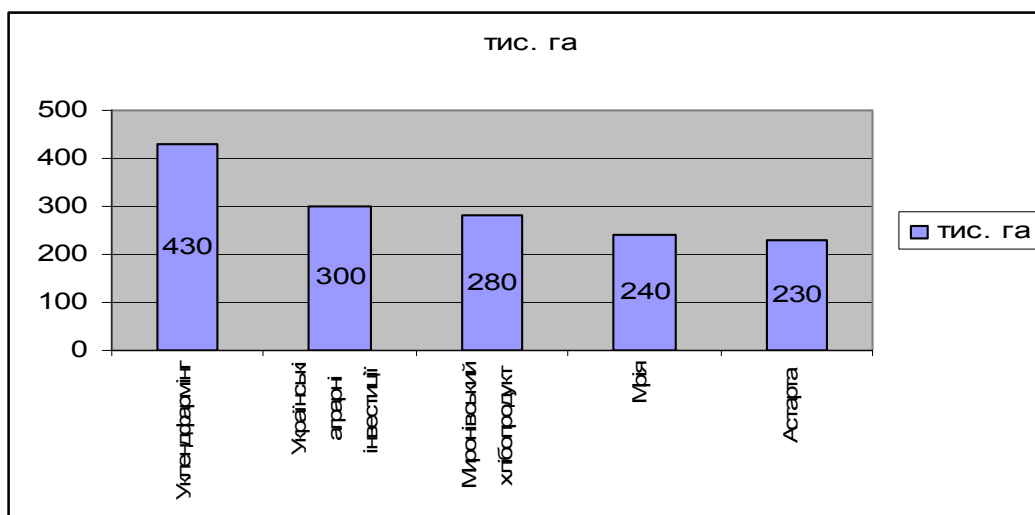

Рис. 5. Агрохолдинги України з найбільшими обсягами землекористування, 2011 р.

До структури агрохолдингу «Приват-Агроцентр» входять ПАТ «Насінневе», яке спеціалізується на виробництві елітного і репродуктивного насіння озимих та ярих культур, а також ПАТ «Племінний завод «Червоний велетень», що забезпечує розведення племінної великої рогатої худоби.

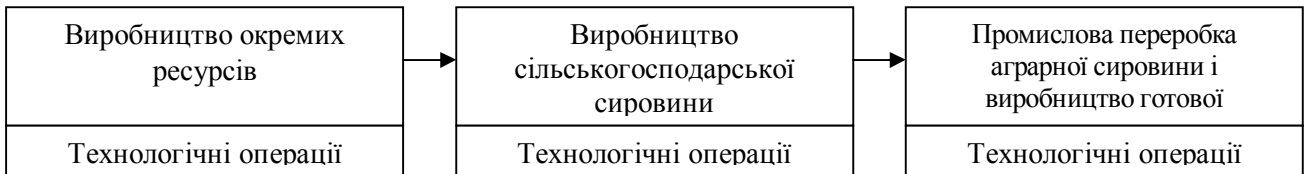

Рис. 6. Особливості контролю типовим агрохолдингом ланок виробничо-технологічного ланцюга

Вертикальна інтеграція є однією із ключових конкурентних переваг великих аграрних компаній порівняно з іншими сільськогосподарськими товаровиробниками, оскільки забезпечує суттєвий контроль над виробничо-технологічними та логістичними ланцюгами і, як наслідок, суттєво підвищує ефективність таких форм аграрного підприємництва (рис. 7).

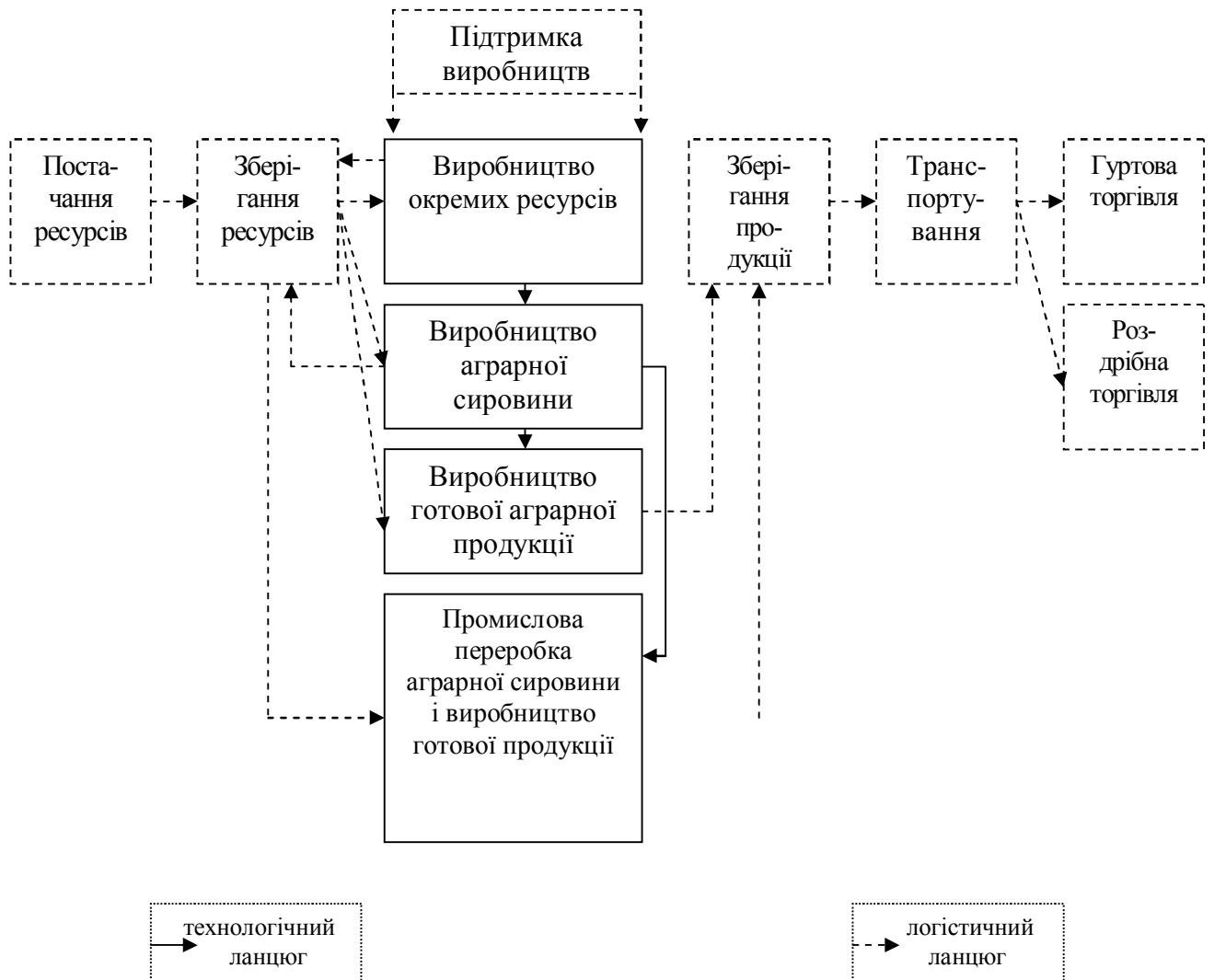

Рис. 7. Основні ланки виробничо-технологічного і логістичного ланцюга, які контролюються типовим агрохолдингом

Хоча логістичні оператори агропромислової компанії, як правило, надають послуги суб'єктам інтеграції на контрактних умовах, в межах холдингу, вони є підконтрольними у питаннях ціноутворення, черговості виконання замовлень тощо. Особливістю логістичної інфраструктури більшості агрохолдингів є використання власних елеваторів, терміналів, сховищ, складів та нанотехнологій у зберіганні продукції. Це забезпечує можливості для трейдингу та продажу сільськогосподарських товарів у періоди «піку» цін. Доведення готової продукції споживачам здійснюється багатьма аграрними компаніями з використанням як залучених, так і власних транспортних потужностей. Так, агрохолдинг «Кернер» має унікальну платформу для

експорту аграрної продукції, що вироблена в Україні, а також для транзиту зерна з інших країн, оскільки є власником зернового терміналу в м. Іллічівську та терміналу з перевантаження соняшникової олії і шроту в м. Миколаєві. Компанія ТОВ СП «Нібулон», крім аграрного виробництва та нарощування елеваторних потужностей, активно розвиває логістичну альтернативу залізничним перевезенням зерна, вкладаючи кошти у власний флот і річкові термінали, а також розширення власного автопарку.

Висновки і перспективи подальших розробок. Передавання сутності категорій логістики підприємства має здійснюватися з урахуванням її головного призначення – забезпечення (постачання, підтримки виробництва та фізичного розподілу) ведення основної діяльності.

Логістичний ланцюг не може включати в себе процес виробництва товарів, оскільки останній є не процесом логістичного забезпечення, а складовою виробничо-технологічного ланцюга. Ланки не можуть розглядатися як складові логістичної системи, а лише як складові логістичного та інших ланцюгів.

Визначення організації як ланки логістичного ланцюга, ускладнює дослідження особливостей та зв'язку логістичних і технологічних процесів, що здійснюються в холдингових та інших корпоративних утвореннях. Підприємства, в якості ланок, доцільніше розглядати у ланцюгу постачання. У логістичному ланцюгу такими ланками виступають конкретні процеси, що відображають сутність і особливості поступової логістичної підтримки підприємницької діяльності. Логістичний ланцюг є сукупністю послідовних та паралельних операцій (бізнес-процесів) з логістичного забезпечення процесу створення та доведення до споживача готової продукції, роботи чи послуги. Більшість українських агрохолдингів є суб'єктами вертикальної інтеграції, яка забезпечує значний контроль за виробничо-технологічними та логістичними ланцюгами в АПК. Особливістю логістичної інфраструктури багатьох великих аграрних компаній є використання власних сховищ, елеваторів, терміналів та транспортних потужностей. Подальші дослідження варто орієнтувати на розвиток альтернативного шляху контролю логістичного ланцюга в агробізнесі України через обслуговуючі кооперативні форми.

Список використаної літератури

1. Сергеев В. И. Логистика в бизнесе [учеб.] / В. И. Сергеев. – М.: Инфра-М, 2001. – 608 с.
2. Основы логистики [учеб. пособ.] / под ред. Л. Б. Миротина, В. И. Сергеева. – М.: Инфра-М, 1999. – 200 с.
3. Окландер М. А. Логистика: [підруч.] / М. А. Окландер. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 346 с.
4. Окландер М. А. Логістична система підприємства: [монографія] / М. А. Окландер. – О.: Астропринт, 2004. – 312 с.
5. Гаджинский А. М. Логистика: [учеб.] / А. М. Гаджинский. – М.: Дашков и К, 2005. – 432 с.
6. Стаханов В. Н. Теоретические основы логистики / В. Н. Стаханов, В. Б. Украинцев. – Ростов н/Д: Феникс, 2001. – 160 с.
7. Логистика: [учеб. пособ.] / под ред. Б. А. Аникина. – М.: Инфра-М, 1997. – 327 с.
8. Ларіна Р. Р. Логістика [Електронний ресурс] / Р. Р. Ларіна. – Режим доступу: <http://readbookz.com/books/24.html>.
9. Современная логистика / Дж. С. Джонсон, Ф. Вуд Дональд, Д. Л. Вордлоу, П. Р. Мерфи; [пер с англ.]. – М.: Вильямс, 2005. – 624 с.
10. Die logistische Kette [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://de.wikipedia.org/wiki>.
11. Агрохолдинги Украины: тенденции сегодняшнего дня [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://uga-port.org.ua/novosti/ukraina/agrokholdingi-ukrainy-tendentsii>.

Прийнято до друку 20.02.2012